

Τα γλυπτά του Παρθενώνα - Η «ασέλγεια» του λόρδου Έλγιν και η διαχρονική καταστροφή τους

Η ιστορία του Παρθενώνα

Ο Παρθενώνας, ναός χτισμένος προς τιμήν της Αθηνάς, προστάτιδας της πόλης της Αθήνας, υπήρξε το αποτέλεσμα της συνεργασίας σημαντικών αρχιτεκτόνων και γλυπτών στα μέσα του 5ου π.Χ. αιώνα. Η εποχή της κατασκευής του συνταυτίζεται με τα φιλόδοξα επεκτατικά σχέδια της Αθήνας και της πολιτικής κύρους που

ακολούθησε έναντι των συμμάχων της κατά την περίοδο της αθηναϊκής ηγεμονίας.

Ο Παρθενώνας αποτελεί το λαμπρότερο μνημείο της αθηναϊκής πολιτείας και τον κολοφώνα του δωρικού ρυθμού. Η κατασκευή του ξεκίνησε το 448/7 π.Χ. και τα εγκαίνια έγιναν το 438 π.Χ. στα Μεγάλα Παναθήναια, ενώ ο γλυπτός διάκοσμος περατώθηκε το 433/2 π.Χ. Σύμφωνα με τις πηγές, οι αρχιτέκτονες που εργάστηκαν ήταν ο Ικτίνος, ο Καλλικράτης και πιθανόν ο Φειδίας, που είχε και την ευθύνη του γλυπτού διακόσμου. Είναι ένας από τους λίγους ολομάρμαρους ελληνικούς ναούς και ο μόνος δωρικός με ανάγλυφες όλες του τις μετόπες. Πολλά τμήματα του γλυπτού διακόσμου, του επιστυλίου και των φατνωμάτων της οροφής έφεραν γραπτό διάκοσμο με κόκκινο, μπλε και χρυσό χρώμα. Χρησιμοποιήθηκε πεντελικό μάρμαρο, εκτός από το στυλοβάτη που κατασκευάστηκε από ασβεστόλιθο.

Το πτερό είχε 8 κίονες κατά πλάτος και 17 κατά μήκος. Η τοποθέτηση των κιόνων είναι ασυνήθιστα πυκνή με αναλογία διαμέτρου κίονα και μετακίονιου διαστήματος 1:2,25 (πρβλ. την αναλογία 1: 2,32 στο ναό του Δία στην Ολυμπία και 1:2,65 στο ναό της Αφαίας στην Αίγινα). Στις στενές πλευρές υπήρχε και δεύτερη σειρά 6 κιόνων που δημιουργούσε την ψευδαίσθηση δίπτερου ναού. Μια άλλη ιδιομορφία ήταν η ύπαρξη ζωφόρου που περιέτρεχε το σηκό σε όλο του το μήκος και αποτελεί ίσως την πιο φανερή από τις ιωνικές επιδράσεις. Οι μετόπες της ανατολικής πλευράς απεικονίζουν τη Γιγαντομαχία. Στην δυτική παριστάνεται Αμαζονομαχία, στη νότια Κενταυρομαχία και στη βόρεια σκηνές από τον Τρωικό

πόλεμο. Η ζωφόρος απεικονίζει την πομπή των Παναθηναίων, την πιο μεγάλη θρησκευτική γιορτή των αρχαίων Αθηνών, και περιλαμβάνει μορφές θεών, ζώων και περίπου 360 μορφές ανθρώπων. Τα δύο αετώματα του ναού απεικονίζουν σκηνές από την μυθολογία: πάνω από την κύρια είσοδο του ναού, στα ανατολικά, την γέννηση της Αθηνάς και στην δυτική πλευρά την διαμάχη Αθηνάς και Ποσειδώνα για την κατοχή της αττικής γης. Αν και ο ναός αυτός διέφερε από άλλους δωρικούς ναούς όσον αφορά στην έκταση της διακόσμησής του, παρόλα αυτά η διακόσμηση αυτή δεν επηρέαζε την ενότητα του συνόλου, έτσι ώστε να δημιουργείται μια ισορροπημένη, ιδανική αρχιτεκτονική μορφή.

Στο εσωτερικό υπήρχε δίτονη (διώροφη) δωρική κιονοστοιχία σχήματος «Π», που δημιουργούσε ένα υπερώο, από το οποίο οι επισκέπτες μπορούσαν να θαυμάσουν από διάφορα σημεία το χρυσελεφάντινο άγαλμα της Αθηνάς. Στον οπισθόδομο φυλασσόταν ο θησαυρός, δηλαδή τα πολύτιμα αφιερώματα της Αθηνάς. Η οροφή του στηριζόταν σε τέσσερις ιωνικούς κίονες. Η στέγη ολόκληρου του ναού, μαζί με τους στρωτήρες, τους καλυπτήρες και τα ακροκέραμα, ήταν μαρμάρινη, αλλά στηριζόταν σε μεγάλες ξύλινες δοκούς.

Ο Παρθενώνας παρουσιάζει τέλεια αρμονικές αναλογίες μέχρι την παραμικρή του λεπτομέρεια· μολονότι ο ναός αυτός ήταν μεγαλύτερος από τους άλλους δωρικούς ναούς της εποχής του (με 8×17 κίονες, αντί για 6×13 που συνηθίζονταν τον 5ο αι. π.Χ.), οι αναλογίες του ήταν τόσο αρμονικές, ώστε να του προσδίδουν εκπληκτική ομοιογένεια μορφής, μνημειώδη μεγαλοπρέπεια και πρωτοφανή χάρη σε σύγκριση με τους πιο βαρείς δωρικούς προκατόχους του.

Στη φήμη του ναού συνέτειναν και οι ασύλληπτες εκλεπτύνσεις, οι αδιόρατες αποκλίσεις από την κατακόρυφο και την οριζόντια κατεύθυνση και οι αρμονικές αναλογίες. Ο στυλοβάτης παρουσίαζε ελαφρά τυμπανοειδή καμπύλωση, οι ραδινοί κίονες απέκλιναν από την κατακόρυφο προς το κέντρο του ναού και η συνολική σχεδίαση ήταν πυραμιδοειδής. Με αυτόν τον τρόπο επιτυγχανόταν μία κίνηση προς τα μέσα και προς τα πάνω που μετέτρεπε τον Παρθενώνα σε ένα παλλόμενο οργανικό σύνολο. Η ένταση των κιόνων (ένα ανεπαίσθητο «φούσκωμα» στο μεσαίο τμήμα τους) απέδιδε οπτικά το γεγονός ότι οι κίονες σήκωναν μεγάλο βάρος. Οι αναρίθμητες αυτές λεπτότητες σχεδιάστηκαν με μεγαλοφυή τρόπο και εκτελέστηκαν με απaráμιλλη μαθηματική ακρίβεια.

Λίγο-πολύ η ιστορική πορεία του Παρθενώνα ακολουθεί εκείνη της Ακρόπολης ως σύνολο, αν και οι περισσότερες μαρτυρίες επικεντρώνεται στο επιβλητικό

κεντρικό μνημείο. Ναός της Αθηνάς πάνω στην Ακρόπολη αναφέρεται ήδη από τον Όμηρο τον 8ο αι. π.Χ. Ο παλιότερος αρχαιολογικά βεβαιωμένος ναός είναι ένας πώρινος ναός της Αθηνάς Πολιάδος, του οποίου τα θεμέλια βρέθηκαν ανάμεσα στο Ερέχθειο και το μεταγενέστερο Παρθενώνα και είναι σήμερα σκεπασμένα. Αυτός ο ναός χρονολογείται το αργότερο γύρω στο 525 π.Χ. Υπάρχει όμως και η άποψη ότι τότε επισκευάστηκε μόνο η ανωδομή του και ότι τα ίδια τα θεμέλια ανήκουν σε πρωιμότερη φάση, γύρω στο 570 π.Χ. Αυτός ο ναός καταστράφηκε το 480 π.Χ. από τους Πέρσες. Το 454 π.Χ. μας πληροφορούν όμως οι πηγές ότι μεταφέρθηκε στο σηκό αυτού του ναού το ταμείο της Αθηναϊκής Συμμαχίας από τη Δήλο, άρα θα πρέπει να ήταν επισκευασμένος και να λειτουργούσε. Το οριστικό τέλος αυτού του ναού δεν είναι γνωστό. Αναφορές στις πηγές ερμηνεύονται ως ενδείξεις ότι ήταν ακόμα σε χρήση το 406/5 π.Χ. Ο Πausanias πάντως δεν τον αναφέρει στην περιγραφή του της Ακρόπολης το 2ο αι. μ.Χ.

Σύμφωνα με μια αμφισβητούμενη θεωρία, ένας ναός της Αθηνάς Παρθένου στη θέση του κλασικού Παρθενώνα συνυπήρχε με το ναό της Αθηνάς Πολιάδος ήδη από το 560 π.Χ. περίπου (ο λεγόμενος εκατόμπεδος ή *Urparthenon*). Σε κάθε περίπτωση, αμέσως μετά τη μάχη του Μαραθώνα αρχίζει να χτίζεται ο Παρθενώνας (Προπαρθενών Ι) το 490 π.Χ., έμεινε όμως ημιτελής, μέχρι το ύψος μερικών σπονδύλων των κιόνων του. Το 480-479 π.Χ. καταστρέφεται από τους Πέρσες μαζί με τα άλλα μνημεία της Ακρόπολης. Μετά την επιστροφή των Αθηναίων στην πόλη οι σπόνδυλοι του κατεστραμμένου ναού χρησιμοποιήθηκαν ως οικοδομικό υλικό στο βόρειο τείχος της Ακρόπολης, όπου είναι μέχρι σήμερα ορατοί για τον επισκέπτη που κοιτάζει το βράχο από την πλευρά της οδού Αθηνάς και το Μοναστηράκι.

Αμέσως μετά ο Κίμων ανέθεσε την κατασκευή ενός δεύτερου Παρθενώνα στον αρχιτέκτονα Καλλικράτη (Προπαρθενών ΙΙ). Και αυτό το εγχείρημα όμως έμεινε ημιτελές με το θάνατο του Κίμωνα το 450 π.Χ. Το 447/6 π.Χ. αρχίζει σύμφωνα με τις πηγές η λατόμευση μαρμάρου για ένα νέο, μεγαλύτερο Παρθενώνα, αυτόν που θα ολοκληρωθεί τελικά στα πλαίσια του οικοδομικού προγράμματος του Περικλή για την Αθήνα.

Το χρονικό της αφαίρεσης των μαρμάρων

Βρισκόμαστε στα τέλη του 19ου αιώνα. Ο Ναπολέων σκέφτεται να αποπειραθεί να εισβάλει στην Αγγλία. Αποφασίζει να μην το πράξει. Αντί αυτού εισβάλει στην Αίγυπτο αποσπώντας την από την τουρκική κυριαρχία, γεγονός που δυσχεραίνει πολύ τους Τούρκους. Διακόπτουν τις διπλωματικές σχέσεις με τη Γαλλία και

κηρύσσουν πόλεμο. Η Βρετανία βρίσκει ότι αυτή είναι μια πρώτης τάξεως στιγμή να διορίσει πρεσβευτή στην Τουρκία. Τα καθήκοντα αναλαμβάνει ο Λόρδος Elgin.

Ο Thomas Bruce, έβδομος κόμης του Elgin, που μόλις έχει παντρευτεί την όμορφη Mary Nisbett, υποσχέθηκε στην πλούσια σύζυγό του ένα υπέροχο αρχοντικό σπίτι ως δώρο για το γάμο. Εκείνη την εποχή κάθε τι ελληνικό είχε γίνει μόδα στη Μεγάλη Βρετανία. Η εκτίμηση του λόρδου Έλγιν για την ελληνική τέχνη και την αρχιτεκτονική συνδυασμένη με την επιθυμία του να γίνει ζηλευτός από τα υπόλοιπα μέλη της υψηλής Βρετανικής κοινωνίας τον παρακίνησε να προσλάβει τον Thomas Harrison, έναν αρχιτέκτονα που είχε σπουδάσει την ελληνική και τη ρωμαϊκή τεχνοτροπία, για να σχεδιάσει το νέο του σπίτι, το Broom Hall, με κλασικό ελληνικό ύφος.

Ο αρχιτέκτονας του, του μιλάει για τα θαύματα της ελληνικής αρχιτεκτονικής και γλυπτικής και του λέει πως θα ήταν μια θαυμάσια ιδέα να κάνει αντίγραφα από τα πραγματικά έργα στην Αθήνα. «Θαυμάσιο πράγματι» λέει ο Elgin. Αρχίζει να συγκροτεί μια ομάδα ανθρώπων που θα μπορούσαν να κάνουν αρχιτεκτονικά σχέδια με επικεφαλής έναν ικανό ζωγράφο που δεν ήταν άλλος από τον ιταλό Giovanni Battista Lusieri.

Ο στόχος του Έλγιν ενδυναμώθηκε ακόμα περισσότερο το 1799, όταν διορίστηκε πρέσβης της Βρετανίας στην Οθωμανική αυτοκρατορία και μετατέθηκε στην Κωνσταντινούπολη, στην Τουρκία. Οι Τούρκοι είχαν ήδη κατακτήσει την Ελλάδα και κατείχαν και ήλεγχαν όλες τις περιοχές, συμπεριλαμβανομένης, φυσικά, της Αθήνας.

Το 1800 έστειλε τεχνίτες του στην Αθήνα. Το συνεργείο είχε αρχικώς την αποστολή να σχεδιάσει τα μνημεία και να λάβει εκμαγεία για τη διακόσμηση της έπαυλης του λόρδου στη Σκωτία. Την εποχή εκείνη ο Έλγιν δεν είχε διανοηθεί τη δυνατότητα αφαίρεσης γλυπτών από την Αθηναϊκή Ακρόπολη. Όταν τα διεθνή πολιτικά γεγονότα οδήγησαν την Τουρκία σε συμμαχία με τη Μ. Βρετανία εναντίον της Γαλλίας, ο Σουλτάνος έδειξε την εύνοιά του στον Έλγιν ως βρετανό πρεσβευτή, ο οποίος και άδραξε την ευκαιρία για να ωφεληθεί προσωπικά και ν'

αποκτήσει μια τεράστια συλλογή από αρχαιότητες. Τότε έστρεψε την προσοχή του στα μνημεία της Ακρόπολης (κυρίως στον Παρθενώνα), στα οποία ήταν πολύ δύσκολο να πλησιάσει κανείς και από τα οποία δεν είχε δοθεί ποτέ άδεια αφαίρεσης γλυπτών.

Πολλά έχουν ειπωθεί και συνεχίζονται να λέγονται για το πόσο λίγο ενδιαφέρον εκδήλωναν οι Τούρκοι για τους θησαυρούς της Ακρόπολης. Εν τούτοις, χρειάστηκαν 6 μήνες για να επιτραπεί η είσοδος στην ομάδα του Elgin. Αλλά τα κατάφεραν με 5 λίρες , στο χέρι του στρατιωτικού κυβερνήτη, για κάθε επίσκεψη. Αυτό εγκαινίασε μια διαδικασία δωροδοκίας και διαφθοράς των αξιωματικών που δεν θα σταματούσε μέχρι να συσκευαστούν και να φορτωθούν τα μάρμαρα για την Αγγλία.

Όμως όταν στήθηκαν οι σκαλωσιές και τα αντίγραφα ήταν έτοιμα να γίνουν, ξαφνικά έφθασαν φήμες για προετοιμασία στρατιωτικής δράσης των Γάλλων. Ο Τούρκος κυβερνήτης διέταξε την ομάδα του Elgin να κατέβει από την Ακρόπολη. Με 5 λίρες την επίσκεψη ή όχι, η πρόσβαση στην Ακρόπολη ήταν απαγορευμένη. Μόνο ένας τρόπος υπήρχε για να τους επιτραπεί η είσοδος ξανά. Να χρησιμοποιήσει ο Elgin την επιρροή του πάνω στο Σουλτάνο στην Κων/πολη, ν' αποσπάσει ένα έγγραφο το λεγόμενο φιρμάνι που θα διέταζε τις αρχές των Αθηνών να επιτρέψουν τη συνέχιση των εργασιών.

Ο Αιδεσιμότατος Hunt πηγαίνει στην Κων/πολη να συναντήσει τον Λόρδο Elgin. Ζητά στο έγγραφο να αναφέρεται ότι οι καλλιτέχνες είναι αποκλειστικά στην υπηρεσία του Βρετανού Πρεσβευτή . Ο Elgin επισκέπτεται την Πύλη τον Ιούλιο του 1801 και αποσπά το φιρμάνι. Το κείμενο του εγγράφου είναι μάλλον ύπουλα συντεταγμένο:

«Οι καλλιτέχνες να μη συναντήσουν αντίδραση στο να περπατήσουν, να επιθεωρήσουν, να μελετήσουν τις μορφές και τα κτίρια που επιθυμούν να σχεδιάσουν ή να αντιγράψουν, ή στο να τοποθετήσουν σκαλωσιές γύρω από τον αρχαίο ναό, ή στο να αντιγράψουν σε ασβεστόλιθο ή σε γύψο τα αναφερόμενα κοσμήματα και μορφές ή στο να σκάψουν, αν το βρίσκουν αναγκαίο, σε αναζήτηση επιγραφών ανάμεσα στα απορρίμματα. Ούτε να παρεμποδιστούν από το να πάρουν οποιαδήποτε κομμάτια από πέτρες με επιγραφές ή με μορφές».

(Η μετάφραση του Hunt που παρουσιάστηκε αργότερα στην Εξεταστική Επιτροπή λέει «Qualche pezzi di pietra» δηλ. μερικά κομμάτια από πέτρα). Οι εντολές αυτές δόθηκαν στους Κυβερνήτες και το σημείο αυτό τονίζεται στο φιρμάνι, «χάριν των

λαμπρών σχέσεων ανάμεσα στις δύο χώρες», «Ιδιαίτερα αφού δεν βλάπτουν τα αναφερόμενα κτίρια επιθεωρώντας τα, μελετώντας τα και σχεδιάζοντάς τα».

Ταυτόχρονα, με τα άφθονα δώρα προς τους Τούρκους της Κωνσταντινούπολης και της Αθήνας και με δωροδοκίες και εξαπατήσεις ο Έλγιν έπεισε τους Τούρκους προεστώτες της Αθήνας να σιωπήσουν όσο τα συνεργεία του αφαιρούσαν τα τμήματα του γλυπτού διακόσμου του Παρθενώνα που είχαν επιλέξει. Ο Έλγιν ποτέ δεν εξασφάλισε επίσημη άδεια από τον ίδιο το Σουλτάνο για την αφαίρεση του γλυπτού και αρχιτεκτονικού διακόσμου του μνημείου, αφού μόνο εκείνος είχε τη δικαιοδοσία να παραχωρήσει τέτοια άδεια.

Αντιθέτως χρησιμοποίησε με έντεχνο τρόπο την φιλική επιστολή του Καϊμακάμη, Τούρκου αξιωματούχου, ο οποίος εκείνη την εποχή αντικαθιστούσε τον Μέγα Βεζίρη στην Κωνσταντινούπολη. Η επιστολή που του δόθηκε ανεπίσημα ως χάρη, προέτρεπε τις Τουρκικές αρχές στην Αθήνα να επιτρέψουν στα συνεργεία του Έλγιν να σχεδιάσουν, να λάβουν εκμαγεία και να διενεργήσουν ανασκαφή γύρω από τα θεμέλια του Παρθενώνα, όπου ίσως βρισκόταν θαμμένη κάποια επιγραφή ή ανάγλυφο, με τον όρο ότι δεν θα βλάπτονταν με κανένα τρόπο τα μνημεία.

Πριν καλά καλά φθάσει το φερμάνι στην Αθήνα, γίνεται μια φοβερή επίθεση πάνω σ' ένα οικοδόμημα που μέχρι σήμερα θεωρείται από πολλούς, η ευγενέστερη και ωραιότερη από τις ανθρώπινες δημιουργίες. Όταν έγινε η έφοδος στην πύλη των Καρυάτιδων ο πυρετός ανέβηκε τόσο που ο Αιδεσιμότατος Hunt έριξε την ιδέα να μετακινηθεί όλο το κτίριο αν από τη Βρετανική πολεμική μηχανή μπορούσε να αποσταλεί ένας άνθρωπος γι' αυτό. Ο Elgin ανατρίχιασε με την ιδέα και ζήτησε να σταλεί ένα καράβι. Το αίτημα δεν θεωρήθηκε εξωφρενικό, αλλά εκείνη τη στιγμή, δεν υπήρχε διαθέσιμο καράβι.

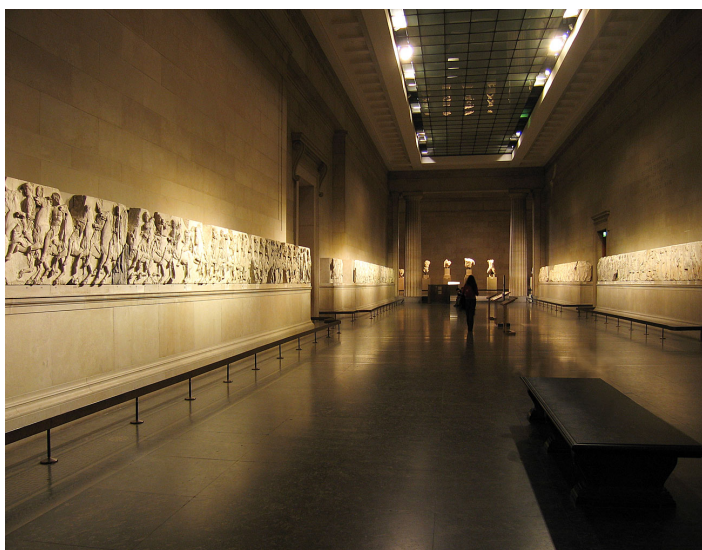
Από το 1801 έως το 1804 τα συνεργεία του Έλγιν δρούσαν στην Ακρόπολη, προκαλώντας σημαντικές ζημιές στα γλυπτά και το ίδιο το μνημείο, αποσπώντας και διαμελίζοντας ένα σημαντικό μέρος (περίπου το ήμισυ) από το σωζόμενο γλυπτό διάκοσμο του Παρθενώνα, μαζί με ορισμένα αρχιτεκτονικά μέλη, όπως ένα κιονόκρανο και ένα σπόνδυλο από κίονα. Σήμερα μεταξύ Αθήνας και Λονδίνου βρίσκονται διαμελισμένα πολλά τμήματα συχνά από το ίδιο γλυπτό.

Τον Ιανουάριο του 1804 έφτασαν στο Λονδίνο τα πρώτο 65 κιβώτια. Εκεί παρέμειναν για δύο χρόνια καθώς ο Έλγιν ήταν φυλακισμένος στη Γαλλία. Η κακή μεταχείριση την οποία υπέστησαν τα μάρμαρα ήταν αναπόφευκτη.

Τοποθετήθηκαν στην υγρή και βρώμικη αποθήκη καθώς και έξω στο οικόπεδο της οικίας του Έλγιν, όπου και παρέμειναν για τρία χρόνια, παραδομένα στη διάβρωση που προκαλεί το υγρό κλίμα του Λονδίνου, ενώ εκείνος προσπαθούσε να βρει αγοραστή.

Ο Έλγιν επιχείρησε να πουλήσει τα μάρμαρα στη βρετανική κυβέρνηση αλλά το ποσό που ζήτησε ήταν πολύ υψηλό με αποτέλεσμα να του αρνηθούν. Με το πέρασμα των χρόνων, τα μάρμαρα επηρέασαν τη ζωή των ανθρώπων στη Βρετανία. Εκκλησίες, κτίρια και σπίτια χτίζονταν σε κλασικό αρχαιοελληνικό ρυθμό.

Σε επιστολή του το 1815, ο Έλγιν παραδέχεται ότι τα μάρμαρα βρίσκονταν ακόμη στην καρβουναποθήκη του σπιτιού του στο Burlington, εκτεθειμένα στην καταστροφική υγρασία.

Η μεταφορά με πλοία αυτών των ανεκτίμητης αξίας αρχαιοτήτων στην Αγγλία αντιμετώπισε δυσκολίες, αφού γινόταν από λιμάνι σε λιμάνι. Ένα πλοίο βούλιαξε και τα γλυπτά, ύστερα από παρατεταμένη έκθεση στην υγρασία των διάφορων λιμανιών, έφτασαν τελικά στη Βρετανία. Στο Λονδίνο μεταφέρθηκαν σε διάφορες αποθήκες, αφού ο Λόρδος Έλγιν είχε χάσει την περιουσία του, εξαιτίας των τεράστιων ποσών που δαπάνησε για τα συνεργεία του, τη μεταφορά των γλυπτών και τις δωροδοκίες των Τούρκων αξιωματούχων, έτσι ώστε να του είναι αδύνατο να τα στεγάσει σε δικό του χώρο. Έτσι ύστερα από την υποθήκευση της συλλογής του από το Βρετανικό κράτος, αναγκάστηκε να πουλήσει τα Μάρμαρα του Παρθενώνα στη Βρετανική Κυβέρνηση, η οποία και τα μετέφερε το 1816 στο Βρετανικό Μουσείο με δαπάνη του Sir Jozeph Duvveen.

Πριν από αυτήν την τελική συναλλαγή είχε ανατεθεί σε ειδική Εξεταστική Επιτροπή να μελετήσει τα στοιχεία της υπόθεσης και τα πορίσματά της τέθηκαν

υπόψη του Βρετανικού Κοινοβουλίου.

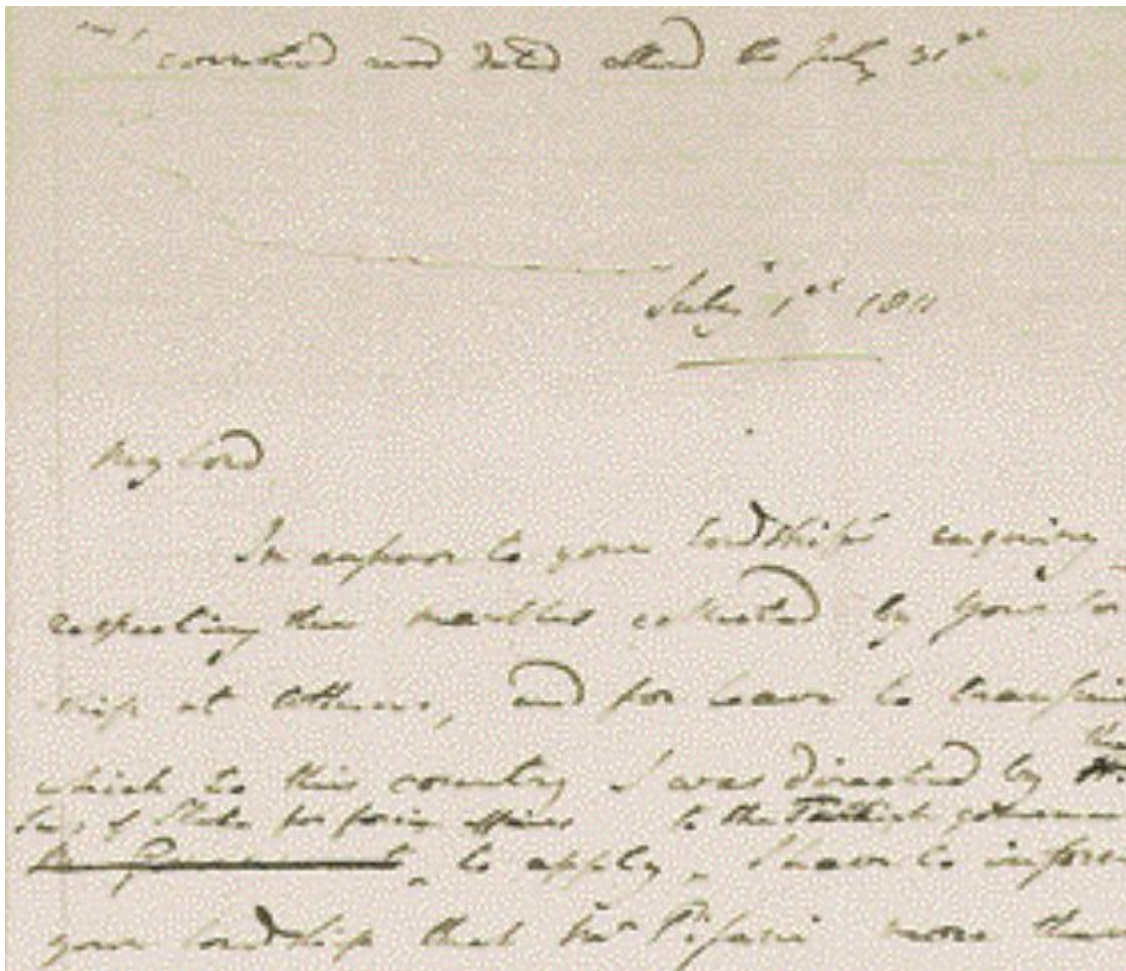
Κατά τη διάρκεια της Κοινοβουλευτικής συνεδρίας που έλαβε χώρα, ακούστηκαν πολλές φωνές που εξέφρασαν σκεπτικισμό και απόρριψη για τις ενέργειες του Έλγιν. Ακόμα και σκέψεις για την επιστροφή των Μαρμάρων διατυπώθηκαν τότε για πρώτη φορά. Ισχυρές ενστάσεις ακούστηκαν και εκτός Κοινοβουλίου, με θερμότερο υποστηρικτή τους το Λόρδο Βύρωνα.

Το Δεκέμβριο του 1940, η βουλευτής των Εργατικών κ. Keir ρώτησε τον πρωθυπουργό κ. Winston Churchill εάν τα μάρμαρα θα επιστρέφονταν στην Ελλάδα ως μερική αναγνώριση της αντίστασης που επέδειξε η χώρα αυτή ενάντια στους Γερμανούς και της θυσίας του λαού της. Η απάντηση ήταν αρνητική. Η ερώτηση της κ. Keir συμπίπτει χρονικά με μεγάλο αριθμό επιστολών υπέρ της επιστροφής των μαρμάρων στην Ελλάδα, τις οποίες δημοσιεύουν οι Times.

Το 1941, ο αρχηγός της Εργατικής παράταξης κ. Clement Attlee, μέλος της κυβέρνησης συνασπισμού που βρισκόταν στην ηγεσία την περίοδο του πολέμου, απάντησε στην κ. Keir ότι δεν υπήρχε πρόθεση να ληφθούν μέτρα για την επιστροφή των μαρμάρων.

Από τους 97 σωζόμενους λίθους της ζωφόρου του Παρθενώνα, οι 56 βρίσκονται στο Λονδίνο και οι 40 στην Αθήνα. Από τις 64 σωζόμενες μετόπες, οι 48 βρίσκονται στην Αθήνα και οι 15 στο Λονδίνο. Από τις 28 σωζόμενες μορφές των αετωμάτων, οι 19 βρίσκονται στο Λονδίνο και οι 9 στην Αθήνα.

Η άγνωστη επιστολή

Η επιστολή αυτή έχει ιδιαίτερη αξία για δύο λόγους: πρώτον, γιατί ο συντάκτης της ήταν ο επικεφαλής της βρετανικής διπλωματικής αντιπροσωπείας στην Κωνσταντινούπολη το διάστημα 1809-1810· και, δεύτερον, γιατί ήταν χάρη στις δικές του πολύμηνες προσπάθειες που εκδόθηκε το περίφημο «φιρμάνι» του 1810. Ας πούμε πριν απ' όλα ότι η γνησιότητα της επιστολής (ακριβέστερα του προσχεδίου της που έχει σωθεί) είναι πέρα από κάθε αμφισβήτηση. Τόσο το μελάνι όσο και το χαρτί είναι της περιόδου στην οποία είναι χρονολογημένη. Επιπλέον μια σύγκριση με τον γραφικό χαρακτήρα του Adair, όπως αυτός μας δίνεται στις υπάρχουσες επιστολές του, δείχνει ξεκάθαρα ότι γράφτηκε από το χέρι του.

Το κείμενο της επιστολής:

«Σε απάντηση του ερωτήματος της Εξοχότητάς σας σχετικά με τα μαρμάρια Γλυπτά που η Εξοχότητά σας συγκέντρωσε στην Αθήνα και για την αποστολή των οποίων σ' αυτή τη χώρα μου ζητήθηκε από τον υπουργό των Εξωτερικών να αποταθώ για άδεια στην τουρκική κυβέρνηση πρέπει να σας πληροφορήσω ότι ο κ. Pisani περισσότερες από μία φορές με διαβεβαίωσε πως η Πύλη αρνείται απολύτως ότι έχετε οποιοδήποτε δικαίωμα κυριότητας σ' αυτά τα γλυπτά. Με την έκφραση αυτή κατάλαβα πως η Πύλη θέλει να πει ότι τα πρόσωπα που σας

πούλησαν τα γλυπτά δεν είχαν κανένα δικαίωμα να το πράξουν.

Εν τούτοις επιτρέψτε μου να προσθέσω ότι η πληροφορία αυτή δεν μου δόθηκε σε κάποια επίσημη συζήτηση με τους τούρκους υπουργούς.

Έχω την τιμή να είμαι,

Λόρδε μου,

της Εξοχότητάς σας πειθήνιος και ταπεινός δούλος,

R. Adair

31 Ιουλίου 1811».

Οι διαπραγματεύσεις του Έλγιν

Εχουν περάσει ένας χρόνος και πέντε μήνες από την έκδοση του «φερμανιού» που επέτρεψε την αναχώρηση της δεύτερης συλλογής από τον Πειραιά με προορισμό τη Μάλτα. Η πρώτη απόπειρα του Έλγιν να πουλήσει τη συλλογή του στο βρετανικό κράτος κατέληξε σε αποτυχία στα μέσα του περασμένου Μαΐου. Ο λόγος ήταν η απροθυμία του πρωθυπουργού να εισηγηθεί στο Κοινοβούλιο ποσό μεγαλύτερο των 30.000 λιρών, τη στιγμή που ο Έλγιν ζητούσε περισσότερα από τα διπλά. Φαίνεται ότι εκείνη την εποχή κυκλοφορούσαν στο Λονδίνο διάφορες φήμες σχετικά με τον τρόπο που αποκτήθηκε η συλλογή του, σοβαρότερη από τις οποίες ήταν ασφαλώς ότι η τουρκική κυβέρνηση θεωρούσε την επιχείρηση αφαίρεσης των Γλυπτών παράνομη.

Πράγματι στο ξεκίνημα των διαπραγματεύσεων για την πώληση της συλλογής του ο Έλγιν συναντήθηκε με τον πρόεδρο της Βουλής των Κοινοτήτων Charles Abbot. Στο ημερολόγιό του ο τελευταίος σημειώνει με αρκετή ειρωνεία (29 Απριλίου 1811):

«Κατόπιν ήρθε ο λόρδος Έλγιν και είπε ότι αποφάσισε να πουλήσει τη συλλογή του, που περιλαμβάνει μαρμάρινα Γλυπτά, εκμαγεία, καλούπια και σχέδια, αντί ποσού ίσου με τις δαπάνες που υπέστη (για να τα συγκεντρώσει), το ύψος του οποίου θα υπολογίσει επιτροπή της Βουλής των Κοινοτήτων. Αντιπαρήλθε όλες τις ερωτήσεις σχετικά με το ζήτημα της ιδιοκτησίας και του δικαιώματος επ' αυτών, θεωρώντας τα όμως εξ ολοκλήρου δικά του. Κάτι το οποίο επιβεβαίωσε πρόσφατα ο κ. Adair, τέως πρεσβευτής μας στην Πύλη, ο οποίος λέει ότι πληροφορήθηκε με κατηγορηματικό τρόπο από την τουρκική κυβέρνηση ότι αυτή αρνείται πλήρως

πως έχει δώσει ποτέ εξουσιοδότηση στον λόρδο Έλγιν να απομακρύνει οποιοδήποτε τμήμα της συλλογής του και ότι εξακολουθεί να μην επιτρέπει την απομάκρυνση κάποιων αντικειμένων που έχουν μείνει πίσω».

Δεν είναι γνωστό αν ο ίδιος ο Adair έπαιξε κάποιον ρόλο στη διάδοση της φήμης που τον ήθελε να έχει λάβει διαβεβαίωση από την τουρκική κυβέρνηση για τον παράνομο χαρακτήρα των δραστηριοτήτων του Έλγιν. Η αρχή αυτής της φήμης θα πρέπει μάλλον να τοποθετηθεί στην περίοδο της θητείας του στην Κωνσταντινούπολη, όταν στο πλαίσιο των καθηκόντων του ενεργούσε για την έκδοση του «φιρμανιού» του 1810. Έγραφε τότε στον υπουργό Εξωτερικών Γεώργιο Κάνινγκ (25 Σεπτεμβρίου 1809):

«Με τη λήψη του ιδιαιτέρου σας μηνύματος σχετικά με τις αρχαιότητες που συγκέντρωσε ο λόρδος Ελγιν στην Ανατολή δεν παρέλειψα να επαναλάβω το αίτημα που είχα ήδη υποβάλει ιδιωτικώς στην οθωμανική κυβέρνηση για παροχή αδειάς προκειμένου αυτές να φορτωθούν (σε πλοίο) στην Αθήνα. Επειδή οι προκαταρκτικές ενέργειες με στόχο τη φόρτωσή τους δεν πραγματοποιήθηκαν με την έγκριση ενός φιρμανιού, έχω συναντήσει μεγάλη δυσκολία στο να προωθήσω τις επιθυμίες της Εξοχότητάς του και ακόμα και τώρα είναι πολύ αμφίβολο κατά πόσον ο στόχος θα μπορούσε να επιτευχθεί το ίδιο σίγουρα με ένα φερμάνι όσο με την υποβολή ιδιωτικού αιτήματος στον Βοεβόδα των Αθηνών».

Εδώ ο Adair αναφέρεται με κομπό τρόπο στην ουσία του προβλήματος. Με την έκφραση «οι προκαταρκτικές ενέργειες με στόχο τη φόρτωσή τους» εννοεί βέβαια «η διαδικασία από την αφαίρεση των Γλυπτών ως τη μεταφορά τους στον Πειραιά». Εχουμε επομένως ακόμη μία έγκυρη μαρτυρία ότι οι Τούρκοι ουδέποτε δέχθηκαν πως το «φιρμάνι» του 1810 κάλυπτε τις ενέργειες του Ελγιν, όπως συχνά διατείνονται οι σύγχρονοι υπερασπιστές του.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο Έλγιν ήταν ενήμερος των φημών που κυκλοφορούσαν εις βάρος του. Θα τις θεώρησε πιθανώς υπαίτιες σε μεγάλο βαθμό για την πρόσφατη αποτυχία των συνεννοήσεών του με την κυβέρνηση για την πώληση της συλλογής του. Αποφάσισε λοιπόν να γράψει στον ίδιο τον πρωθυπουργό Spencer Perceval προκειμένου να άρει τις «παρεξηγήσεις». Προηγουμένως φαίνεται ότι έκρινε σκόπιμο να ζητήσει εξηγήσεις από τον Robert Adair, που εμφανιζόταν να βεβαιώνει παρανομίες του στην Αθήνα.

Η στάση της Πύλης

Η Υψηλή Πύλη δηλώνει απερίφραστα ότι αρνείται απολύτως πως ο Ελγιν έχει

οποιοδήποτε δικαίωμα κυριότητας σε αυτά. Η παραπάνω μαρτυρία του Adair αποκτά μεγάλη σημασία αν αναλογιστεί κανείς ότι προέρχεται από το πιο αξιόπιστο για τη βρετανική πλευρά πρόσωπο: τον πρεσβευτή της Μ. Βρετανίας στην Κωνσταντινούπολη. Ο Pisani εξάλλου που μεταφέρει στον Adair τη θέση των οθωμανικών αρχών δεν είναι άλλος από τον Bartolomeo Pisani, επί σειράν ετών πρώτο διερμηνέα της βρετανικής πρεσβείας. Ήταν εκείνος που διαπραγματεύτηκε το «φιρμάνι» του 1801 και επομένως άριστος γνώστης της υπόθεσης. Το γεγονός ότι σε αυτόν, και όχι στον Adair, ανακοίνωσαν οι τούρκοι αξιωματούχοι τον λόγο της άρνησής τους να δώσουν άδεια εξαγωγής οφείλεται στο ότι αυτή δεν ζητήθηκε αυτοπροσώπως από τον Adair, ίσως επειδή γνώριζε την άκαμπτη στάση τους στο θέμα της ιδιοκτησίας. Αλλωστε είναι γνωστό ότι τουλάχιστον σε μία περίπτωση απέφυγε να το κάνει. Ενα άλλο ενδιαφέρον στοιχείο που τίθεται για πρώτη φορά με την επιστολή Adair είναι η αναφορά σε πρόσωπα από τα οποία ο Ελγιν υποτίθεται ότι αγόρασε τα Γλυπτά. Το πιθανότερο πρόκειται για τις αρχές της Αθήνας (βοεβόδας, δισδάρης), που δεν αποκλείεται να έδωσαν στον Lusieri απόδειξη πώλησης με τίμημα το ποσό με το οποίο δωροδοκήθηκαν.

Μόλις πήρε την επιστολή του Adair ο Ελγιν συνέταξε την επιστολή του προς τον πρωθυπουργό. Σε αυτήν απαριθμούσε τις άδικες διαδόσεις που ακούγονταν: (i) ότι είχε λάβει σημαντικό μέρος των Γλυπτών ως δώρα από την Πύλη, χωρίς να υποβληθεί σε έξοδα, (ii) ότι η επιχορήγηση των 10.000 λιρών που του δόθηκε το 1806 σχετιζόταν κατά κάποιον τρόπο με τις δαπάνες της συλλογής του και (iii) ότι όσο ήταν πρέσβης δέχτηκε δώρα πέραν των συνηθιζομένων στις άλλες ευρωπαϊκές αυλές και δυσανάλογα πολλά σε σχέση με εκείνα που πήραν τα διάφορα πρόσωπα που συμμετείχαν στις επιχειρήσεις για την επανάκτηση της Αιγύπτου. Φαίνεται ότι η επιστολή του Adair δεν άφηνε περιθώρια για κανενός είδους επιχειρηματολογία. Αντί όμως να την αγνοήσει, όπως θα περίμενε κανείς, ο Ελγιν έκανε μια παράδοξη εκ πρώτης όψεως κίνηση. Τη χρησιμοποίησε ως επιχείρημα για να αντικρούσει τις υπόλοιπες φήμες:

«Δεν είχα κανένα πλεονέκτημα από την τουρκική κυβέρνηση πέρα από το φιρμάνι, το οποίο είχε δοθεί ομοίως σε άλλους άγγλους ταξιδιώτες. Οι διάδοχοί μου στην πρεσβεία δεν μπορούσαν να πάρουν άδεια για την απομάκρυνση αυτών που εγώ ο ίδιος δεν είχα πάρει. Και ο κ. Adair, στον οποίο δόθηκε επίσημα εντολή να αποταθεί για χάρη μου (στις αρχές για άδεια), κατάλαβε ότι “η Πύλη ηρνείτο πως τα πρόσωπα που μου πούλησαν αυτά τα Γλυπτά είχαν δικαίωμα να το πράξουν”».

Για να υποστηρίξει λοιπόν ότι δεν έτυχε ειδικής μεταχείρισης από μέρους των

Τούρκων ο Ελγιν επικαλείται τις δυσκολίες που συνάντησε κατά την εξαγωγή της συλλογής του. Συγχρόνως προβάλλει ως επιπλέον ένδειξη μη φιλικής διάθεσης απέναντί του την αμφισβήτηση από την Πύλη της υποτιθέμενης αγοραπωλησίας των Γλυπτών, αφήνοντας τεχνηέντως ανοιχτό το ενδεχόμενο να τα έχει όντως αποκτήσει με αγορά! Θα πρέπει εδώ να τονιστεί ότι μπορεί ο ελιγμός αυτός του Ελγιν να μοιάζει σήμερα επικίνδυνος, δεν υπάρχει όμως αμφιβολία ότι τη στιγμή που έγινε εξυπηρετούσε τα συμφέροντά του.

Η διαχρονική καταστροφή

Ο Παρθενώνας διατηρήθηκε άθικτος έως και τους Μακεδονικούς χρόνους. Αντίθετα, μάλιστα, μετά τον Γρανικό, στον Παρθενώνα αναρτήθηκαν ως τρόπαια χρυσές ασπίδες, λάφυρα της νίκης του Αλέξανδρου. Οι πρώτες καταστροφές έγιναν επί Λάχαρη, τον οποίο όρισε τύραννο των Αθηνών ο Κάσσανδρος, σύμφωνα με την αφήγηση του Πausανία. Αυτός απέσπασε τις ασπίδες από τον Παρθενώνα, το χρυσάφι και τα κοσμήματα από το χρυσελεφάντινο άγαλμα της Αθηνάς. Καταστροφές υπέστη και ο οπισθόδομος του ναού, όταν τον χρησιμοποίησε ως προσωπικό του κατάλυμα ο Δημήτριος ο Πολιορκητής.

Στους Ρωμαϊκούς χρόνους δεν καταγράφονται αλλαγές στον Παρθενώνα, που συνεχίζει να διατηρεί αναλλοίωτη τη φυσιογνωμία και την αίγλη του ακόμη και στους μεταχριστιανικούς αιώνες, παρόλο που επί εποχής Ιουστινιανού η πομπή των Παναθηναίων δεν ανέβαινε πια στον Παρθενώνα και είχε χαθεί πλέον κάθε λατρεία δημόσια ή ιδιωτική σύμφωνα με το Λατίνο ρήτορα Κλαύδιο Μαμερτίνο του 4ου αιώνα.

Τις μεγαλύτερες καταστροφές τις υπέστη ο Παρθενώνας από τους Βυζαντινούς χριστιανούς κατακτητές τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες κατά τη μετατροπή του σε εκκλησία. Στους Βυζαντινούς χρόνους, αν και γλύτωσε ο Παρθενώνας την καταστροφή από τα διατάγματα του Θεοδόσιου Β', στην Ακρόπολη -που μετονομάστηκε σε Κάστρο- μετατράπηκαν σε χριστιανικούς ναούς τόσο ο Παρθενώνας (ως ναός της Αγίας του Θεού Σοφίας αρχικά και Παναγίας τής Αθηνιώτισσας αργότερα) όσο και το Ερεχθείο (ως ναός του Σωτήρος Χριστού). Ο αρχαίος κυρίως ναός αποτέλεσε το ναό της χριστιανικής βασιλικής, ενώ το δυτικό μέρος αποτέλεσε το νάρθηκα. Η ανατολική θύρα καταργήθηκε, κι εκεί έγινε το ιερό. Προκειμένου να μετατραπεί σε χριστιανικό ναό, ανοίχτηκαν πλευρικές είσοδοι, κατασκευάστηκε κλιμακοστάσιο στη ΝΔ γωνία του σηκού, ασίδα στην ανατολική πλευρά, ενώ ο γλυπτός διάκοσμος των μετωπών των δύο προσόψεων και τής βόρειας πλευράς υπέστη εκτεταμένη απολάξευση. Το ίδιο

συνέβη και στα μεγαλύτερα αγάλματα του ανατολικού αετώματος, τα οποία καθαιρέθηκαν. Στη ζωφόρο ανοίχτηκαν παράθυρα, που κατέστρεψαν αρκετά από τα γλυπτά της. Ανάμεσα στον Παρθενώνα και το Ερεχθείο κτίστηκε ναός τής Αγίας Τριάδας, ενώ τα Προπύλαια διαμορφώθηκαν σε ναό των Αρχαγγέλων.

Τον στ΄ αι. μ.Χ. ο Ιουστινιανός διέταξε την αφαίρεση των καλύτερων μαρμάρων του Παρθενώνα, αλλά και άλλων σπουδαίων αρχαίων ναών, όπως των Δελφών, τής Μιλήτου, τής Εφέσου κ.ά. και τη μεταφορά τους στην Κωνσταντινούπολη για την ανέγερση τής Αγίας Σοφίας, των οποίων την επιστροφή ουδείς ρωμικός μέχρι σήμερα διανοήθηκε να αιτήσει.

Τον ιβ΄ αι. προστέθηκε στον Παρθενώνα η κατοικία των ορθόδοξων επισκόπων. (Βλ. «Η Θαμμένη Ελλάδα», έκδ. «Δαυλός» 2006.) Επί αιώνες οι χριστιανοί κατέστρεφαν αναίσχυντα τον Παρθενώνα κι έκτιζαν με τα μάρμαρά του τις πάμπολλες χριστιανικές εκκλησίες, που υπάρχουν γύρω από τον Ιερό Βράχο.

Επί Φραγκοκρατίας ο περί τον Παρθενώνα χώρος γίνεται τόπος ενδιαίτησης του πρώτου Φράγκου άρχοντα των Αθηνών, Όθωνα Ντελαρός, ενώ η Ακρόπολη γίνεται η έδρα της φραγκικής βαρωνίας και το κέντρο του ιστορικού βίου της πόλης, σε σημείο που η Αθήνα είναι γνωστή πλέον ως Castellum Athenarum. Ο Παρθενώνας αποδίδεται στη Ρωμαϊκή εκκλησία και γίνεται ναός Λατινικός, τιμώμενος στο όνομα της Θεοτόκου. Στη δυτική πλευρά προστέθηκε ένα κωδωνοστάσιο, που επί Τουρκοκρατίας έγινε μιναρές. Επί Ενετοκρατίας δεν παρατηρήθηκαν και δεν καταγράφηκαν αλλαγές στο μνημείο.

Από τις αφηγήσεις μεταγενέστερων περιηγητών, όπως ο Ιταλός νοτάριος Νικόλαος Μαρτόνης που επισκέφθηκε την Ακρόπολη το 1395 ή ο Κυριακός ο Αγκωνίτης που ταξίδεψε το 1436 στην Αθήνα, έχουμε δύο περιγραφές του χριστιανικού Παρθενώνα. Ο πρώτος εκφραστής της μεσαιωνικής ιδεολογίας απορεί πως είναι δυνατόν να έχει χτιστεί ένα τόσο μεγάλο κτήριο ενώ ο δεύτερος, εκπρόσωπος της Ιταλικής Αναγέννησης, επικεντρώνεται στην ομορφιά των αρχαίων μνημείων.

Επί Τουρκοκρατίας η Ακρόπολη έπεσε στα χέρια των Τούρκων το 1458, οπότε και την επισκέφθηκε ο Μωάμεθ Β΄ ο Πορθητής. Ο ιερός βράχος έμεινε πλέον γνωστός με το όνομα Ατίνα Καλεσί, δηλαδή φρούριο των Αθηνών. Κατά τον 17ο αιώνα ο Παρθενώνας είναι πλέον τζαμί και έχει μιναρέ, που καταστράφηκε το 1687. Τζαμί, ωστόσο που δεν πληρούσε τις προδιαγραφές της ισλαμικής θρησκείας και για

αυτό δεν έγινε ποτέ λατρευτικό τέμενος των Μωαμεθανών.

Κατά την εκστρατεία του Φραγκίσκου Μοροζίνι κατά των Αθηνών το 1687, ο Παρθενώνας υπέστη και το μεγαλύτερο πλήγμα το βράδυ της 16ης Σεπτεμβρίου, όταν οβίδα τίναξε την πυριτιδαποθήκη που είχε εγκαταστήσει ο Αλή αγάς (κάτι το οποίο γνώριζε ο Μοροζίνι), διοικητής του φρουρίου στον ναό. Το μεγαλύτερο τμήμα του ναού προς την ανατολική του πλευρά κατέρρευσε. Έκτοτε και μέχρι να παραδοθεί το μνημείο στην αρχαιολογία λεηλατήθηκε συστηματικά κυρίως από τον Λόρδο Έλγιν, ενώ υπέστη σημαντικές καταστροφές κατά την περίοδο της ελληνικής επανάστασης του 1821 και την πολιορκία του βράχου από τον Κιουταχί Μπέη.

Ο «καθαρισμός» των μαρμάρων από τις «βρωμιές», από Άγγλους «ειδικούς»

Ο «καθαρισμός» των μαρμάρων του Παρθενώνα διήρκεσε δεκαπέντε μήνες, από το 1938 έως το 1939. Κατά τον καθαρισμό αυτό, υπάλληλοι του μουσείου, χωρίς επίσημη έγκριση, χρησιμοποίησαν χάλκινα εργαλεία για να βγάλουν αυτό που πίστευαν ότι ήταν βρωμιά, το οποίο στην πραγματικότητα ήταν η οξειδωση της ιστορικής επιφάνειας που αποκτά ένα χρώμα σαν αυτό του μελιού. Επίσημη δήλωση που ανακοινώθηκε τότε και δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα The Times ανέφερε ότι η ανάθεση στη νέα πινακοθήκη του Λόρδου Duvveen να στεγάσει τα γλυπτά θα παρείχε τη δυνατότητα να καθαριστούν και να βελτιωθεί η εμφάνιση της επιφάνειάς τους με την απομάκρυνση των σημείων που παρουσίαζαν αλλοίωση.

Στις 8 Οκτωβρίου 1938 η μόνιμη επιτροπή του βρετανικού μουσείου ανακάλυψε ότι «μετά από ακατάλληλες και χωρίς έγκριση προσπάθειες να βελτιωθεί το χρώμα των γλυπτών του Παρθενώνα για την πινακοθήκη του Λόρδου Duvveen, μερικά πολύ σημαντικά κομμάτια είχαν υποστεί σοβαρές ζημιές». Αποτέλεσμα ήταν να ασκηθεί πειθαρχική δίωξη εναντίον δύο υπαλλήλων, του Frederic Pryce, τότε συντηρητή ελληνικών και ρωμαϊκών αρχαιοτήτων, στον οποίο «δόθηκε άδεια να αποσυρθεί από την υπηρεσία Εφόρων λόγω προβλημάτων υγείας», και του βοηθού του, Roger Hinks, ο οποίος επιπλήχθηκε επίσημα για παραμέληση καθήκοντος και τιμωρήθηκε με αφαίρεση δέκα ετών αρχαιότητας στην υπηρεσία και με μείωση μισθού. Έπειτα από αυτά παραιτήθηκε και ο καθηγητής Bernard Ashmole κλήθηκε να αναλάβει το τμήμα των ελληνικών και ρωμαϊκών αρχαιοτήτων ως επίτιμη ιδιότητα.

Ωστόσο, ο George Hill (συντηρητής των ελληνικών και ρωμαϊκών αρχαιοτήτων στο βρετανικό μουσείο από το 1921 έως το 1930) αρνήθηκε ότι χρησιμοποιήθηκε αμβλύ χάλκινο εργαλείο και σε γράμμα του στην εφημερίδα The Times το 1939 δήλωσε ότι η μέθοδος καθαρισμού περιελάμβανε μόνο νερό και σαπούνι και η όποια ενδεχόμενη ζημιά δεν ήταν αντιληπτή από ένα άπειρο μάτι. Οι συντηρητές τομέων τέθηκαν υπεύθυνοι για τον καθαρισμό με καθήκον να εκδίδουν οδηγίες, να επιβλέπουν τη διαδικασία και να αναφέρουν κατευθείαν στους εφόρους του μουσείου και όχι στους διευθυντές.

Ο κ. Arthur Holcome, όμως, επικεφαλής της ομάδας καθαρισμού αρχαιοτήτων του μουσείου, δήλωσε σε συνέντευξη σε εφημερίδα στις 19 Μαΐου 1939 ότι στα μέλη της ομάδας του:

« δόθηκε διάλυμα σαπουνιού νερού και αμμωνίας. Αρχικά βουρτσίσαμε τη σκόνη από τα μάρμαρα με μαλακή βούρτσα. Έπειτα τα πλύναμε με το διάλυμα χρησιμοποιώντας την ίδια βούρτσα. Τα στεγνώσαμε με σφουγγάρι και ξαναπήραμε την επιφάνεια με απεσταγμένο νερό... Για να καθαρίσω μερικά από τα πιο βρώμικα σημεία, τα έτριψα με ένα αμβλύ χάλκινο εργαλείο. Ορισμένα από αυτά ήταν τόσο μαύρα από τη βρωμιά όσο και αυτή η σχάρα» είπε ο κ. Holcombe, δείχνοντας στο τζάκι του. Παραδέχτηκε ότι μερικοί από τους άνδρες του ακολούθησαν το παράδειγμά του αλλά ισχυρίστηκε ότι δεν υπήρχε κίνδυνος από την ενέργεια αυτή «διότι ο χαλκός είναι πιο μαλακός από την πέτρα.(!) Έχω χρησιμοποιήσει τα ίδια εργαλεία για να καθαρίσω μάρμαρα στο μουσείο με την άδεια τεσσάρων μέχρι τώρα διευθυντών.» (!!!)

Μια συλλογή περιοδικών με τον τίτλο «The Gymnasium of the Mind: the journals of Roger Hinks 1933-63» που εκδόθηκαν με επιμέλεια του John Goldsmith (1984), αποκαλύπτει περαιτέρω στοιχεία που υποδηλώνουν προσπάθεια συγκάλυψης. Στην πραγματικότητα ο καθαρισμός έγινε μετά από εντολή του Sir John Soames (διευθυντή τότε του βρετανικού μουσείου) για την ικανοποίηση σχετικού αιτήματος από τον Λόρδο Duneen. Δύο σημαντικές αναφορές της υποεπιτροπής έρευνας σχετικά με τον καθαρισμό καθώς και οι ένορκες καταθέσεις των υπαλλήλων παρέμεναν, το 1984, εκτός δημοσιότητας. Το γεγονός αυτό εντείνει περισσότερο τις αμφιβολίες σχετικά με την επίσημη άποψη ότι οι Pryce και Hinks, ως επίσημοι συντηρητές, θα έπρεπε να επιβλέψουν με μεγαλύτερη προσοχή μια διαδικασία η οποία κανονικά έπρεπε να είχε περιέλθει στην ευθύνη του Sir John Forsdyke, ο οποίος ανέλαβε καθήκοντα διευθυντή του βρετανικού μουσείου μετά τον Sir John Soames.

Στο Αρχείο, που βρίσκεται στο Kew, υπάρχει αναφορά σε κάποιο έγγραφο του υπουργείου εξωτερικών με τίτλο «Φροντίδα των Ελγινείων Μαρμάρων: χρήση χάλκινης βούρτσας για τον καθαρισμό των μαρμάρων με αποτέλεσμα την πρόκληση σοβαρών ζημιών στην επιφάνεια.» Ο φάκελλος έχει καταστραφεί. Η αναφορά σχετικά με το γεγονός την οποία υπέβαλε η μόνιμη επιτροπή στον Sir John Fosdyke στις 14 Ιανουαρίου 1939 πρόκειται να δοθεί στη δημοσιότητα φέτος.

Η διαμάχη σχετικά με τον καθαρισμό συνεχίστηκε το 1983, όταν το βρετανικό μουσείο κατηγορήθηκε ότι επιτάχυνε τη διαδικασία της διάβρωσης καθώς κάλυψε την επιφάνεια της καρυάτιδας με πλαστική επίστρωση που υποτίθεται ότι ήταν προστατευτική. Οι επικρίσεις εκτοξεύθηκαν από διακεκριμένο Έλληνα συντηρητή, τον κ. Σκουλίδη, καθηγητή της φυσικής χημείας, ο οποίος ανήκει στην επιτροπή συντήρησης της Ακρόπολης. Παρά το γεγονός ότι κανένας δεν θα αμφισβητούσε τη γενική φροντίδα του βρετανικού μουσείου για τα μάρμαρα, το τελευταίο αυτό γεγονός προσδίδει μεγαλύτερο βάρος στην επιθυμία της ελληνικής κυβέρνησης να απαιτήσει την επανάκτηση των μαρμάρων.

Τις πληροφορίες παρείχε η Βρετανική Επιτροπή για την Επιστροφή των Ελγινείων Μαρμάρων. Πρόσθετα στοιχεία συγκεντρώθηκαν από το βιβλίο «Ελγίνεια Μάρμαρα: πρέπει να επιστραφούν στην Ελλάδα;» του Christopher Hitchens.

Σύγχρονα σχόλια για τη λεηλασία που διέπραξε ο Έλγιν

Ο Edward Clarke, στο βιβλίο του «Ταξίδια σε ευρωπαϊκές χώρες» που δημοσιεύθηκε το 1811, παραθέτει μια από τις διασημότερες περιγραφές των επιχειρήσεων που διεξήγαγε στην Ακρόπολη η ομάδα εργατών του Λόρδου Έλγιν υπό την επίβλεψη του Lusieri. Σύμφωνα με τον Clarke, ο οποίος ήταν παρών όταν μεταφέρονταν οι μετώπες, επρόκειτο για φανταστικά, θαυμάσιας τέχνης γλυπτά. Όμως, σε μια άτυχη στιγμή, ένα κομμάτι του πεντελικού μαρμάρου υποχώρησε κάτω από την πίεση των μηχανημάτων του Έλγιν και ο Clarke αναφέρει ότι ακόμα και ο Τούρκος αξιωματικός έβγαλε μια απελπισμένη κραυγή καθώς το μάρμαρο έσπαζε σε εκατοντάδες κομμάτια.

Ο συγγραφέας αναφέρει ακόμα ότι οι εργάτες του Έλγιν δεν κατέστρεψαν τον Παρθενώνα κατά λάθος, αλλά έκοψαν το μάρμαρο σε μικρότερα κομμάτια προκειμένου να γίνει η μεταφορά του ευκολότερη.

Επίσης, ο Clarke γνώριζε ότι τα γλυπτά κοσμήματα του Παρθενώνα ήταν κατά τέτοιο τρόπο σχεδιασμένα από το Φειδία και τους συνεργάτες του ώστε η καλύτερη γωνία θέασής τους να είναι από κάτω προς τα πάνω, και όχι όταν

βρίσκονται στο ύψος των ματιών, όπως συμβαίνει όταν εκτίθενται σε μουσείο. Ολοκληρώνει την αναφορά του τονίζοντας ότι ο ναός υπέστη μεγαλύτερη ζημιά από εκείνη που προκάλεσαν τα μηχανήματα του Morgosini, ότι διεπράχθη μεγάλη παρανομία και ότι η αγγλική κυβέρνηση θα μπορούσε να είχε απαιτήσει από την τουρκική κυβέρνηση τη λήψη μέτρων για την προστασία των γλυπτών.

Ο Edward Dodwell, αντικρούοντας το επιχείρημα των Βρετανών, επισημαίνει ότι οι Έλληνες δεν αδιαφορούσαν για τη διατήρηση των μνημείων. Πολλοί ήταν εκείνοι που διαμαρτυρήθηκαν στο Σουλτάνο για την καταστροφή, καθώς ήταν εκείνος που επέτρεψε στον Έλγιν να πραγματοποιήσει τα σχέδιά του. Δηλώνει επίσης, ότι αισθάνθηκε ταπεινωμένος όντας μάρτυρας σ' αυτή τη λεηλασία των πλέον ξεχωριστών γλυπτών και αρχιτεκτονικών στοιχείων. Προσθέτει ότι οι τέχνες στην Αγγλία θα μπορούσαν να επωφεληθούν από προπλάσματα των γλυπτών του Φειδία και τονίζει ότι δεν πρόκειται μόνο για βέβηλη πράξη αλλά επιπλέον ανατέθηκε σε ανθρώπους που ενεργούσαν αποκλειστικά από προσωπικό συμφέρον.

Ο Thomas Hughes, άγγλος κληρικός, περιγράφει με τρομερό τρόπο τη λεηλασία της Ακρόπολης: «τύμπανα, κιονόκρανα, θριγκός, στεφάνη, όλα βρίσκονταν συσσωρευμένα σε όγκους ικανούς να προσφέρουν υλικό για ανέγερση ολόκληρου μαρμάρινου ανάκτορου.»

Ο Άγγλος ζωγράφος Hugh Williams συμφωνεί ότι τα Ελγίνεια μάρμαρα θα συνέβαλαν σίγουρα στην πρόοδο των τεχνών στην Αγγλία, αλλά δεν δέχεται ότι είχε ο οποιοσδήποτε το δικαίωμα να τα απομακρύνει από την Ελλάδα.

Ο Λόρδος Broughton αναφέρεται επίσης στην ζημιά που προκλήθηκε στον Παρθενώνα και κατηγορεί τον Έλγιν ότι σχεδίαζε να μεταφέρει ολόκληρο το ναό του Θησείου, ο οποίος ήταν αφιερωμένος στον Ήφαιστο.

Ο Francis Douglas, μέλος του βρετανικού κοινοβουλίου διαβεβαιώνει τη Βουλή ότι οι Έλληνες θαύμαζαν τα ερείπια του Παρθενώνα και ότι ακόμα και οι Τούρκοι είχαν αρχίσει να εκτιμούν την αξία τους. Συμπληρώνει ότι κάθε γλυπτό του Παρθενώνα μας θυμίζει τη σμίλη του δημιουργού τους καθώς και εκείνους για τους οποίους φτιάχτηκε. Εκφράζει την απογοήτευσή του για την αναίδεια εκείνων που δεν δίστασαν να ξεριζώσουν τα υπέροχα κοσμήματα του Παρθενώνα και επαινεί τον Chateaubriand, ο οποίος καταλόγησε στον Έλγιν το αδίκημα της ιεροσυλίας.

Πηγές

el.wikipedia.org | schizas.com | damon.gr | yppo.gr | kalami.net |
athensinfoguide.com | hellenicpress.com.gr | tovima.dolnet.gr